

ІНКЛЮЗИВНИЙ ТУРИЗМ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Роговська Ольга Олексіївна, старший викладач кафедри соціології та соціальної роботи ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро

ORCID: [0009-0000-1846-2850](https://orcid.org/0009-0000-1846-2850)

Царьок Катерина Олександрівна, здобувачка другого (магістерського) рівня вищої освіти, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро

У статті досліджено інклюзивний туризм як важливий засіб соціальної реабілітації осіб з інвалідністю. Визначено поняття «реабілітація», «соціальна реабілітація», «інклюзивний туризм». Окреслено ключові напрями соціальної реабілітації, які охоплюють не лише медичні, психологічні та професійні аспекти, але й соціально-побутову адаптацію та інтеграцію в суспільство. Зосереджено увагу на тому, що інклюзивний туризм сприяє відновленню соціального статусу людей з інвалідністю, підвищує їхню незалежність і дозволяє повноцінно брати участь у соціальному житті.

Сформульовано принципи організації інклюзивного туризму, такі як доступність, рівність, індивідуальний підхід, безбар'єрність та співпраця між учасниками туристичної галузі. Встановлено, що інклюзивний туризм сприяє не лише фізичній і психологічній реабілітації, але й зміцненню соціальних зв'язків людей з інвалідністю, що є важливим чинником їх повноцінної інтеграції в суспільство. Проаналізовано сучасні підходи до розвитку інклюзивного туризму в Україні та за кордоном, виокремлено необхідність розробки єдиної стратегії для забезпечення безпеки туристів з інвалідністю. На підставі аналізу наукових досліджень та практичних напрацювань встановлено, що успішний розвиток інклюзивного туризму значно сприятиме соціальній реабілітації осіб з інвалідністю. Розкрито, що розвиток інклюзивного туризму в Україні потребує покращення інфраструктури та створення умов для доступності туристичних об'єктів для всіх категорій населення. Визначено основні чинники, які впливають на ефективність інклюзивного туризму, серед яких: забезпечення фізичної доступності, адаптація до потреб людей з інвалідністю та їх інтеграція у туристичний процес.

Ключові слова: інвалідність, особи з інвалідністю, туризм, інклюзивний туризм, реабілітація, соціальна реабілітація.

Rohovska O., Tsarek K. Inclusive tourism as a means of social rehabilitation of people with disabilities

The article explores inclusive tourism as an important means of social rehabilitation for people with disabilities. The concepts of «rehabilitation», «social rehabilitation», and «inclusive tourism» are defined. The key directions of social rehabilitation are outlined, covering not only medical, psychological, and professional aspects but also social and household adaptation and integration into society. Attention is focused on the fact that inclusive tourism contributes to restoring the social status of people with disabilities, enhances their independence, and allows them to fully participate in social life.

The principles of organizing inclusive tourism, such as accessibility, equality, individual approach, barrier-free environment, and collaboration among participants in the tourism industry, are formulated. It is established that inclusive tourism promotes not only physical and psychological rehabilitation but also strengthens the social connections of people with disabilities, which is a crucial factor in their full integration into society. Modern approaches to the development of inclusive tourism in Ukraine and abroad are analyzed, and the need for developing a unified strategy to ensure the safety of tourists with disabilities is highlighted. Based on the analysis of scientific research and practical developments, it is determined that the successful development of inclusive tourism will significantly contribute to the social rehabilitation of people with disabilities.

It is revealed that the development of inclusive tourism in Ukraine requires improvements in infrastructure and the creation of conditions for the accessibility of tourist facilities for all population categories. The main factors affecting the effectiveness of inclusive tourism are identified, including ensuring physical accessibility, adapting to the needs of people with disabilities, and their integration into the tourism process.

***Key words:** disability, persons with disabilities, tourism, inclusive tourism, rehabilitation, social rehabilitation.*

Постановка проблеми в загальному вигляді. Соціально-історичні умови функціонування суспільства створюють необхідність пошук у в різних галузях відповідей та ефективних рішень на виклики, з якими доводиться стикатися у різні періоди існування. Одним із головних викликів сьогодення в Україні є російсько-українська війна, яка триває з 2014 року. Негативні наслідки війни та повномасштабного вторгнення охоплюють всі сфери життєдіяльності українського суспільства. Зокрема, значне зростання кількості осіб з інвалідністю серед військових та цивільного населення, через масовані бойові дії, травмування, руйнування, неможливість отримання своєчасних медичних послуг, загострення хронічних хвороб, збільшення рівня стресу, тощо. Згідно зі статистичними даними Міністерства реінтеграції

тимчасово окупованих територій України станом на 22.09.2023 року в Україні налічується 3 млн. осіб з інвалідністю. За півтора року війни з 24.02.22 року приріст становить – 300 тис. осіб [7]. Статистичні дані на поточний період часу відсутні у відкритому доступі, але можна припустити, що динаміка зростання чисельності залишається невтішною. Тому сьогодні зростає актуальність пошуку в науці та практиці нових методів, засобів та форм ефективної реабілітації, тобто комплексу заходів, які спрямовані на надання особам з інвалідністю допомоги у відновленні та компенсації порушених або втрачених функцій організму для збереження й відновлення якості життя. Однією з професійних відповідей на цей виклик сьогодення може стати розбудова та розвиток інклюзивного туризму в Україні, як галузі в цілому, так і як засобу соціальної реабілітації. Це важливий крок до створення суспільства рівних прав та можливостей, де кожен має право на повноцінне життя, незалежно від порушення стану здоров'я, соціального статусу чи будь-яких інших факторів, які можуть впливати на можливість реалізації власного потенціалу. Саме тому ця тема є надзвичайно актуальною і потребує уваги з боку державних органів, громадських організацій, соціальних закладів, установ та туристичного бізнесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останні дослідження з теми інклюзивного туризму як засобу соціальної реабілітації осіб з інвалідністю підкреслюють важливість цього напрямку для інтеграції та підтримки людей з інвалідністю в суспільстві. В. Гайденко та І. Предборська розглядають соціальну адаптацію як важливу передумову для досягнення успіху в житті осіб, які мають фізичні або ментальні порушення стану здоров'я [3]. Проблему визначення поняття «соціальна реабілітація» в Україні досліджує К. Кольцова, зазначаючи, що інклюзивний туризм може бути ефективним засобом для цієї реабілітації [5]. О. Кравченко аналізує еволюцію підходів до соціальної реабілітації осіб з інвалідністю та перспективи розвитку сучасних програм, зокрема, акцентуючи увагу на значенні інклюзивного туризму в цьому процесі [6]. У роботах Н. Барни та А. Коротєєвої розглядаються основні принципи

інклюзивно-реабілітаційного туризму, який сприяє соціалізації та фізичному відновленню осіб з інвалідністю через активну участь у туристичних програмах [1]. Ю. Барський вказує на доступність туризму для людей з інвалідністю, визначаючи його як інструмент для забезпечення рівних можливостей у подорожах і відпочинку [2]. І. Кирилюк досліджує перспективи розвитку інклюзивного туризму в Україні, підкреслюючи важливість створення умов для доступності туристичних маршрутів та інфраструктури [4]. У навчально-методичних посібниках, таких як робота І. Резніченко, пропонуються практичні інструменти для організації інклюзивних туристичних програм, що дозволяють розширити можливості реабілітації через туризм [13]. І. Олійник також акцентує на важливості підготовки фахівців соціальної роботи для роботи з людьми з інвалідністю в межах соціальної реабілітації, де інклюзивний туризм може виступати як один із ключових напрямів діяльності [8].

Мета дослідження полягає в аналізі інклюзивного туризму як засобу соціальної реабілітації осіб з інвалідністю в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ст. 2 Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» визначає особу з інвалідністю як людину з постійними порушеннями функцій організму, які у взаємодії з навколишнім середовищем можуть обмежувати її здатність до повноцінної життєдіяльності [9]; «повнолітня особа зі стійким обмеженням життєдіяльності, якій у порядку, визначеному законодавством, встановлено інвалідність» [10]. Законом встановлюється обов'язок держави створити умови, що дозволяють цій особі реалізовувати свої права на рівні з іншими громадянами, а також забезпечити її соціальний захист.

Всесвітня організація охорони здоров'я у своїй роботі з людьми з інвалідністю виділяє чотири ключові напрями: зміцнення здоров'я, профілактику захворювань, лікування та реабілітацію. Під реабілітацією розуміють не лише відновлення фізичних і психічних можливостей людини, але також її повну професійну, культурну та соціальну адаптацію. Це включає

реінтеграцію у звичне інтелектуальне, професійне, культурне та загалом соціальне середовище [**Error! Reference source not found.**].

В Україні питання реабілітації осіб з інвалідністю регламентується низкою нормативно-правових актів. Загальні аспекти реабілітації визначаються нормами Закону України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [9]. Поняття «реабілітація осіб з інвалідністю» визначено в ст. 1 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» – це комплекс заходів, що охоплює медичну, психологічну, педагогічну, фізичну, професійну, трудову, фізкультурно-спортивну та соціально-побутову підтримку. Метою цих заходів є допомога людям у відновленні або компенсації втрачених чи порушених функцій організму, щоб забезпечити їхню соціальну та матеріальну незалежність, сприяти трудовій адаптації, інтеграції в суспільство, а також надати допоміжні реабілітаційні засоби та медичні вироби [10].

У науковій літературі виокремлюють декілька видів поняття «реабілітація»: психологічна, педагогічна, професійна, фізична, соціально-середовищна, соціальна тощо. В Законі України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» до таких видів відносять: психолого-педагогічну, професійну, трудову, фізкультурно-спортивну, соціальну, психологічну [10]. Соціальна реабілітація в контексті інклюзивного туризму, як засобу реабілітації пов'язана з наступними важливими аспектами:

1) Соціальна реабілітація спрямована на інтеграцію та ресоціалізацію в суспільство, з метою допомогти особі з інвалідністю повернутися або адаптуватися до повноцінного життя в суспільстві. Без належної соціальної інтеграції інші види реабілітації, такі як медична або професійна, можуть бути менш ефективними, оскільки людина може залишатися ізольованою або відчувати труднощі у взаємодії з навколишнім світом.

2) Соціальна реабілітація включає компоненти психологічної підтримки і самореалізація. Розвиток навичок для встановлення соціальних контактів, участі в громадському та культурному житті, що допомагає людині з

інвалідністю відчуті свою цінність у суспільстві, що має безпосередній вплив на психологічне благополуччя і рівень самореалізації.

3) Соціальна реабілітація допомагає створити рівні умови для осіб з інвалідністю, дозволяючи їм користуватися тими ж правами та можливостями, що й інші громадяни. Забезпечення рівних прав та можливостей – пріоритетний принцип для інклюзивної та соціальної політики держави, яка має реалізуватись у всіх сферах життєдіяльності суспільства.

4) Соціальна реабілітація забезпечує передумови для трудової діяльності та економічної самостійності. Це не лише полегшує матеріальну забезпеченість осіб з інвалідністю, але й робить їх активними учасниками суспільного життя, що важливо для загального економічного розвитку країни.

5) Соціальна реабілітація об'єднує в собі елементи медичної, професійної та психологічної реабілітації, створюючи передумови для реалізації комплексного підходу. Вона допомагає особі з інвалідністю не тільки відновити свої функції, але й набути навичок для повноцінного життя в соціумі, що робить її ключовим елементом всебічної реабілітації не тільки на правах об'єкта, а й суб'єкта активних змін.

Як справедливо зазначає І. Олійник на сучасному етапі розвитку соціальної роботи поняття соціальної реабілітації тісно пов'язане із суспільним контекстом, що включає як відновлення психофізичного здоров'я людини, так і її інтеграцію в сучасне суспільство, забезпечуючи можливість стати рівноправним членом цього суспільства. Автор вважає, що під соціальною реабілітацією слід розуміти процес відновлення здатності до ефективного соціального функціонування для всіх осіб, які виявляють ознаки соціальної дезадаптації, що включає надання допомоги в подоланні соціальних бар'єрів, адаптацію до суспільних норм і цінностей, розвиток необхідних соціальних навичок та забезпечення умов для повноцінної участі в житті суспільства. Соціальна реабілітація охоплює не лише повернення до колишнього рівня функціонування, але й покращення якості життя через професійну, культурну

та психологічну підтримку, що сприяє інтеграції людини в суспільство та допомагає уникнути соціальної ізоляції [8, с. 61].

У ст. 1 Закону України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» під соціальною реабілітацією розуміється комплекс заходів, спрямованих на створення умов для повернення людини до активної участі в житті, відновлення її соціального статусу та здатності самостійно здійснювати суспільну і побутову діяльність. Вона включає соціальну адаптацію в навколишньому середовищі та побуті, а також забезпечення необхідними допоміжними засобами реабілітації для задоволення потреб людини [10].

На думку К. Кольцової основним завданням реабілітації є відновлення життєвого потенціалу людини через повернення до звичного способу життя або створення нових перспектив чи досягнення нового соціального статусу. Особливий акцент робиться на мотивації клієнта до самореалізації, що розвивається в процесі реабілітації. Основною метою є відновлення соціального статусу клієнта, досягнення стабільності та покращення його адаптації до нових життєвих умов. У цьому контексті функції соціальної реабілітації включають відновлення, стимулювання, корекцію, компенсацію і сприяння. Реабілітація розглядається авторкою як процес, спрямований на зменшення впливу і важливості порушень, які створюють складні життєві обставини для людини, а також надання їй підтримки у досягненні власних намірів і життєвих цілей. Цей процес орієнтований на відновлення особистісних здібностей людини, її можливості реалізувати себе як особистість [**Error! Reference source not found.**, с. 93].

Дійсно, поняття «соціальна реабілітація» ґрунтується на розумінні, що особи з інвалідністю є такими ж, як і всі інші, але потребують додаткових умов для повноцінного життя: забезпечення основних потреб, комфортного проживання та належного догляду. Йдеться не лише про співіснування в суспільстві, а про прагнення стати його повноцінною частиною, жити в ньому на рівних, розвивати власний потенціал, брати участь у фізичному розвитку та заходах на рівні з іншими, опановувати навички самообслуговування не

просто для полегшення життя, а для досягнення незалежності та можливості спілкуватися з усіма на рівних.

Можна виокремити декілька напрямків соціальної реабілітації осіб з інвалідністю:

1) Соціально-середовищний напрямок зосереджується на створенні умов для повсякденного життя людини. Він включає облаштування житлового, навчального та робочого середовища клієнта, забезпечення технічними засобами, необхідними для самостійного пересування людей з інвалідністю у міських умовах, а також відновлення або налагодження соціальних зв'язків. Реалізація цього напрямку здійснюється двома шляхами:

- адаптація соціального середовища під можливості індивіда;
- допомога людині з особливими потребами в пристосуванні до існуючого суспільства.

2) Соціально-побутовий напрямок охоплює повсякденне життя, навчання, освіти, розвиток навичок самообслуговування і користування допоміжними та технічними засобами.

3) Адаптація, яка є як процесом, так і результатом входження в соціально-рольові зв'язки та відносини. У цьому процесі особистість засвоює соціальні норми, правила, цінності, набуває соціального досвіду та будує взаємовідносини.

В. Гайденко виділяє дві форми соціальної адаптації:

- активна адаптація – коли людина намагається вплинути на навколишнє середовище з метою його змінення;
- пасивна адаптація – коли людина не прагне впливати на навколишнє середовище.

Поєднанням першого та третього напрямків соціальної реабілітації осіб з інвалідністю може вважатися інклюзивний туризм. Варто відзначити, що сьогодні даний термін може трактуватися по-різному. В різних джерелах можна зустріти «доступний туризм», «туризм для всіх», «універсальний туризм», «адаптивний туризм», «інклюзивний реабілітаційно-соціальний

туризм», «інклюзивно-реабілітаційний туризм», «безбар'єрний туризм» тощо. Засновником інклюзивного туризму вважається Скот Райн, який розумів під ним «доступний для всіх, незалежно від постійних чи тимчасових обмежень можливостей» [13, с. 7].

На думку Н. Барної інклюзивний туризм – це вид туризму, що передбачає співпрацю між різними учасниками туристичної галузі та забезпечення доступності для людей з інвалідністю. Він охоплює мобільні, візуальні, слухові та когнітивні аспекти доступності, дозволяючи людям з інвалідністю функціонувати незалежно та на рівних умовах. Основною метою є створення умов для повноцінної участі з почуттям власної гідності завдяки наданню універсальних туристичних продуктів, послуг і середовища [**Error! Reference source not found.**, с. 23].

Інклюзивний туризм (від фр. «inclusif» – що включає, лат. «include» – роблю висновок, включаю) – це напрямок розвитку туризму, спрямований на забезпечення доступності для всіх категорій населення. На думку Ю. Барського він передбачає адаптацію туристичної інфраструктури та об'єктів для задоволення потреб усіх людей, включаючи осіб з інвалідністю, людей похилого віку, їхніх опікунів і родичів, людей з тимчасовими обмеженими можливостями, а також сімей з маленькими дітьми [**Error! Reference source not found.**].

У зв'язку з військовими діями спочатку на сході України у 2014 році, а з 2022 р. по всій території України, кількість осіб з інвалідністю невпинно зростає. Відповідно зростає потреба у наданні якісних послуг направлених, як на всебічну соціальну допомогу, так і на реабілітацію та ресоціалізацію таких осіб. На сьогоднішній день перспективними напрямами розвитку інклюзивного туризму є лікувально-оздоровчий, культурно-пізнавальний, сімейно-молодіжний та професійно-трудоий туризм.

У науковому дискурсі інклюзивний туризм є відносно новим соціокультурним явищем та напрямком у туристичній галузі. Він являє собою систему заходів, спрямованих на надання людям з інвалідністю можливості

відновлювати та розвивати свої фізичні, соціальні, духовні, творчі та інтелектуальні здібності, з метою сприяння їх подальшій інтеграції в суспільство. В останні роки цей сегмент туристичного ринку зазнає динамічних змін, оскільки його соціальна значущість зростає на тлі збільшення кількості людей з різними формами інвалідності. Держава сьогодні визначає туризм як один із пріоритетних напрямків розвитку економіки та культури, створюючи умови для його розвитку. Державна політика в галузі туризму реалізується, зокрема, через забезпечення доступності туристичних послуг та екскурсій для дітей, молоді, людей похилого віку, осіб з інвалідністю та малозабезпечених громадян шляхом впровадження пільг для цих категорій [12]. У повній мірі це має стосуватися й інклюзивного туризму, по-перше, як одного з різновидів туризму, по-друге, як засобу соціальної реабілітації осіб з інвалідністю.

Варто відзначити, що на сьогодні інклюзивний туризм структурно включає в себе багато різновидів реабілітації і соціальних послуг. На думку І. Кирилюк до них слід віднести медичні, психологічні, психолого-педагогічні, трудові, фізичні, фізкультурно-спортивні, професійні, соціально-побутові **[Error! Reference source not found.]**.

Організація туризму для людей з інвалідністю потребує ретельної підготовки. При організації інклюзивного туризму варто дотримуватися певних принципів (табл. 1).

Таблиця 1

Основні принципи організації інклюзивного туризму

Принцип	Опис
Доступність	Забезпечення фізичної, інформаційної та соціальної доступності туристичних об'єктів для людей з інвалідністю.
Рівність	Надання рівних можливостей для всіх, незалежно від фізичних або інших особливостей.
Індивідуальний підхід	Адаптація послуг та продуктів до індивідуальних потреб кожного клієнта.
Безбар'єрність	Створення умов, що усувають бар'єри для участі людей з інвалідністю у туристичних заходах.

Інтегративність	Забезпечення інтеграції осіб з інвалідністю у туристичні процеси поряд з іншими групами населення.
Системність	Організація туризму як комплексної діяльності, що враховує всі аспекти забезпечення потреб туристів з інвалідністю.
Гуманізація	Орієнтація на людяність і повагу до особистості, врахування етичних аспектів у роботі з людьми з інвалідністю.
Співпраця	Залучення всіх учасників туристичної галузі до співпраці для забезпечення максимальної інклюзивності.

Однією з ключових умов розвитку інклюзивного туризму є забезпечення безпеки туристів. Аналіз сучасних підходів до поняття безпеки в туризмі вказує на те, що в українській та міжнародній науці й практиці досі не сформовано єдиного підходу до цього питання в межах різних досліджень. Крім того, основні концепції трактування безпеки в туризмі, її принципи, чинники та структурно-функціональні аспекти залишаються недостатньо розробленими. Особливо недооцінений регіональний вимір досліджень, що є важливим для розвитку туризму.

Одним з пріоритетних завдань для вирішення цієї проблеми є обґрунтування теоретико-методичних основ дослідження безпеки туризму, що включає розробку наукових підходів до гарантування безпеки у всіх населених пунктах регіонів, а також врахування вже наявного досвіду та підходів як у вітчизняній, так і в зарубіжній практиці. Безпека повинна стати невід'ємною частиною інклюзивного туризму, особливо з урахуванням потреб осіб з інвалідністю, дітей, людей похилого віку та інших груп, що потребують особливої уваги.

Крім цього, для успішного розвитку інклюзивного туризму, слід розробити та впровадити стандарти безпеки, які охоплюють різноманітні аспекти туристичних послуг: фізичну доступність, належну інфраструктуру, адаптовані умови проживання, транспорт і супровідні послуги. Важливо також забезпечити навчання працівників туристичної сфери навичкам роботи з різними категоріями населення, щоб гарантувати не лише безпеку, але й комфорт та підтримку під час туристичних подорожей.

Таким чином, інтеграція безпеки як основного компонента в розвиток інклюзивного туризму сприятиме підвищенню якості послуг, розвитку

туристичної інфраструктури та покращенню загальної доступності для всіх категорій населення.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Соціальна реабілітація є центральним елементом усієї системи реабілітаційної допомоги, важливе місце серед її різних форм та видів займає інклюзивний туризм. В Україні інклюзивний туризм лише починає розвиватися, тому потребує системних заходів з розбудови цієї галузі. Значущими питаннями, які постають перед державою та суспільством на сьогоднішній день та потребують ґрунтовного підходу до їх розв'язання наступні: по-перше, відсутність нормативно-законодавчої бази, яка б визнавала та регламентувала інклюзивний туризм як засіб реабілітації; по-друге, недостатньо розвинена система послуг інклюзивного туризму; по-третє, необхідність забезпечення безбар'єрності у фізичному, інформаційному, економічному, суспільному напрямках; по-четверте, розвиток галузі інклюзивного туризму як засобу реабілітації потребує значної кількості висококваліфікованих фахівців, які здатні надавати якісні послуги та працювати у мультидисциплінарній команді.

ЛІТЕРАТУРА

1. Барна Н. В., Коротєєва А. В. Інклюзивно-реабілітаційний туризм. Київ: Університет «Україна», 2020. 124 с.
2. Барський Ю., Бакота Д., Єрко І. Доступний (інклюзивний) туризм: основні поняття. URL: <https://konfgeolutsk.wordpress.com/2021/04/07/доступний-інклюзивний-туризм-основн/> (дата звернення 13.10.2024)
3. Гайденко В., Предборська І. Соціальна адаптація як передумова життєвого успіху Київ: Контекст, 2000. 320 с.
4. Кирилюк І. М. Інклюзивний туризм: особливості та перспективи розвитку. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8895/1/incluzuvnui_tyr_uzm.pdf (дата звернення 13.10.2024).
5. Кольцова К. С. Проблема визначення поняття «соціальна реабілітація» в Україні. *Актуальні проблеми психології*. 2020. №31. С. 91-96.

6. Кравченко О. О. Соціальна реабілітація осіб з інвалідністю: погляд у минуле та перспективи сьогодення. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7045/1/Кравченко_О.О._стаття.pdf (дата звернення 13.10.2024).
7. В Україні налічується 3 мільйони людей з інвалідністю. *Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України*. URL: <https://minre.gov.ua/2023/09/22/v-ukrayini-nalichuyetsya-3-miljony-lyudej-z-invalidnistyu/> (дата звернення: 16.10.2024).
8. Олійник І. В. Соціальна реабілітація як один із напрямів професійної діяльності фахівця із соціальної роботи. *Вісник університету імені Альфреда Нобеля*. 2021. №2. С. 59-66.
9. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 21.03.1991 р. №875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> (дата звернення 11.10.2024).
10. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 06.10.2005 р. №2961-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> (Дата звернення 11.10.2024).
11. Про соціальні послуги: Закон України від 17.01.2019 р. №2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> (дата звернення 11.10.2024).
12. Про туризм: Закон України від 15.09.1995 р. №324/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 11.10.2024).
13. Резніченко І. Г. Інклюзивний туризм : навч.-метод. посіб. Умань : Візаві, 2023. 204 с.
14. Шапошникова І. В. Соціальна реабілітація в умовах війни: світовий досвід та проблеми України. URL: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-12-07-02/2024-12-07-02> (дата звернення 13.10.2024)

REFERENCES

1. Barna, N. V. & Korotieieva, A. V. (2020). Inkliuzyvno-reabilitatsiinyi turyzm [Inclusive rehabilitation tourism]. Kyiv: Universytet «Ukraina» [in Ukrainian].

2. Barskyi, Y., Bakota, D. & Yerko, I. (2021). Dostupnyi (inkliuzyvnyi) turyzm: osnovni poniattia [Accessible (inclusive) tourism: basic concepts]. Retrieved from: <https://konfgeolutsk.wordpress.com/2021/04/07/dostupnyi-inkliuzyvnyi-turyzm-osnovn/> [in Ukrainian].

3. Haidenko, V. & Predborska, I. (2000). Sotsialna adaptatsiia yak peredumova zhyttievoho uspiokhu [Social adaptation as a prerequisite for life success]. Kyiv: Kontekst [in Ukrainian].

4. Kyryliuk, I. M. (2022). Inkliuzyvnyi turyzm: osoblyvosti ta perspektyvy rozvytku [Inclusive tourism: features and development prospects]. Retrieved from: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/8895/1/incluzovnyi_tyuzm.pdf [in Ukrainian].

5. Koltsova, K. S. (2020). Problema vyznachennia poniattia «sotsialna reabilitatsiia» v Ukraini [The problem of defining the concept of «social rehabilitation» in Ukraine]. *Aktualni problemy psykholohii*, 31, 91-96 [in Ukrainian].

6. Kravchenko, O. O. (2017). Sotsialna reabilitatsiia osib z invalidnistiu: pohliad u mynule ta perspektyvy sohodennia [Social rehabilitation of persons with disabilities: a look into the past and current perspectives]. Retrieved from: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/7045/1/Kravchenko_O.O._stattia.pdf [in Ukrainian].

7. V Ukraini nalichuyetsya 3 mil'ony lyudey z invalidnistyu (2023). [There are 3 million people with disabilities in Ukraine]. *Ministerstvo z pytan reintegratsii tymchasovo okupovanykh terytorii Ukrainy*. Retrieved from: <https://minre.gov.ua/2023/09/22/v-ukrayini-nalichuyetsya-3-miljony-lyudej-z-invalidnistyu/> [in Ukrainian].

8. Oliinyk, I. V. (2021). Sotsialna reabilitatsiia yak odyin iz napriamiv profesiinoi diialnosti fakhivtsia iz sotsialnoi roboty [Social rehabilitation as one of

the areas of professional activity of a specialist in social work]. *Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia*, 2, 59-66 [in Ukrainian].

9. On the basics of social protection of persons with disabilities in Ukraine: Law of Ukraine №875-KhII (1991, March 21). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text> [in Ukrainian].

10. On rehabilitation of persons with disabilities in Ukraine: Law of Ukraine №2961-IV (2005, October 6). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2961-15#Text> [in Ukrainian].

11. On social services: Law of Ukraine №2671-VIII (2019, January 17) . Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19#Text> [in Ukrainian].

12. On tourism: Law of Ukraine №. 324/95-VR (1995, September 15) . Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].

13. Reznichenko, I. H. (2023). *Inklyuzyvnyi turyzm [Inclusive tourism]: navch.-metod. posib. Uman : Vizavi, 2023* [in Ukrainian].

14. Shaposhnykova, I. V. (2024). *Sotsialna reabilitatsiia v umovakh viiny: svitovyi dosvid ta problemy Ukrainy [Social rehabilitation in war conditions: world experience and problems of Ukraine]*. Retrieved from: <https://reicst.com.ua/pmt/article/view/2024-12-07-02/2024-12-07-02>[in Ukrainian].